

Hamdi Varoğlu (1901, İstanbul-1968, İstanbul)

Fıkra yazarı, çevirmen. Turizm Bakanlığında çalıştı, Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü İstanbul Müdürlüğü görevinde bulundu. Uzun yıllar *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Çok sayıda dünya klasiğinin yanı sıra “Emile Zola’nın romanlarını akıcı, büyüleyici Türkçesiyle bize kazandırmış”tır (Selim İleri). Attilâ İlhan’ın ifadesiyle “en iyi Zola çevirmenidir”.

Hamdi Varoğlu’nun *Rahip Mouret’nin Günahı* çevirisi, eserin Türkçedeki ilk çevirisidir ve ilk olarak 1943 yılında Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır.

Eserin orijinal adı:

La Faute de l'Abbé Mouret

EMILE ZOLA

RAHİP MOURET'NİN
GÜNAHI

ROMAN

TÜRKÇESİ
HAMDİ VAROĞLU

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 118 • **Rahip Mouret'nin Günahı** • Emile Zola
ISBN 978-605-172-532-1 • *Türkçesi:* Hamdi Varoğlu
Redaksiyon: M. Reha Varoğlu • *Kitap Editörü:* Elif Aksu Kaya
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Mart 2022 • © Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çađalođlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

RAHİP MOURET'NİN
GÜNAHI

ROMAN

EMILE ZOLA ROMANLARI

İlk Dönem Romanları

1. *La Confession de Claude – Claude'un İtirafı* (Yayımlanış tarihi: 1865)
2. *Le Vœu d'une Morte – Ölü Bir Kadının Dileği* (1866)
3. *Thérèse Raquin – Thérèse Raquin* (1867)
4. *Les Mystères de Marseille – Marsilya'nın Gizemleri* (1867)
5. *Madeleine Férat – Madeleine Férat* (1868)

Rougon-Macquart Dizisi

1. *La Fortune des Rougons – Rougon'ların Yükselişi* (1871)
2. *La Curée – Tazı Payı* (1872)
3. *Le Ventre de Paris – Paris'in Karnı* (1873)
4. *La Conquête de Plassans – Plassans Papazı* (1874)
5. *La Faute de l'Abbé Mouret – Rahip Mouret'nin Günahı* (1875)
6. *Son Excellence Eugène Rougon – Ekselansları Eugène Rougon* (1876)
7. *L'Assommoir – Meyhane* (1877)
8. *Une Page d'Amour – Bir Aşk Sayfası* (1878)
9. *Nana – Nana* (1880)
10. *Pot-Bouille – Apartman* (1882)
11. *Au Bonheur des Dames – Kadınların Mutluluğuna* (1883)
12. *La Joie de Vivre – Yaşama Zevki* (1884)
13. *Germinal – Germinal* (1885)
14. *L'Oeuvre – Eser* (1886)
15. *La Terre – Toprak* (1887)
16. *Le Rêve – Hülya* (1888)
17. *La Bête Humaine – İçimizdeki Hayvan* (1890)
18. *L'Argent – Para* (1891)
19. *La Débâcle – Yıkılış* (1892)
20. *Le Docteur Pascal – Doktor Pascal* (1893)

Üç Şehir Dizisi

1. *Lourdes* – Lourdes (1894)
2. *Roma* – Roma (1896)
3. *Paris* – Paris (1898)

Dört İncil Dizisi

1. *Fécondité* – Döl Bereketi (1899)
2. *Travail* – Emek (1901)
3. *Vérité* – Gerçek (1903)
4. *Justice* – Adalet (tamamlanmadı)

EMILE ZOLA HAKKINDA

Çocukluğu ve Gençliği

Emile Zola, 2 Nisan 1840'ta Paris'te dünyaya gelir. Babası İtalyan mühendis François Zola, annesi Fransız Emilie Aubert'dir. Zola üç yaşındayken, aile Fransa'nın güneyindeki Aix-en-Provence kentine taşınır. Baba François Zola bu kent için büyük bir su kanalı projesi tasarlar; belediye Zola'nın projesine onay verir ve bugün de aynı adı taşıyan Zola barajının yapımı için çalışmalara başlanır. Fakat projenin başlamasından kısa bir süre sonra, Emile Zola yedi yaşındayken, babası hayatını kaybeder. Babanın beklenmedik ölümü, o güne dek rahat bir yaşam süren Zola ailesini büyük borçlarla karşı karşıya bırakır. Maddi güçlüklerin yanı sıra, anne Zola eşinin kanal projesindeki haklarını tescil ettirmek için yıllarca sürecek bir hukuk mücadelesine girişir.

Emile Zola ortaokulda burslu olarak okuduğu Bourbon Koleji'nde geleceğin ünlü ressamı Cézanne ve bilimci Jean-Baptistin Baille ile tanışır. Zola, Cézanne ve Baille, “uç ayrılmazlar” adını alacak denli yakın arkadaş olur. Edebiyatla bu yaşlarda ilgilenmeye başlayan Zola, Alexandre Dumas ya da Eugène Sue gibi dönemin çok okunan yazarlarını yutarcasına okumaktadır. Daha sonra bir öğretmenisi sayesinde Victor Hugo'yu, Lamartine'i, Alfred de Musset'yi keşfeder ve Musset'nin etkisiyle ilk şiirlerini yazmaya başlar.

1857 yılında babasının ardından ikinci ölüm acısını yaşar ve çok sevdiği anneannesini kaybeder. Hem bu ölümün etkisi hem de ailenin maddi durumunun iyice bozulmasıyla birlikte anne Zola

Paris'e taşınmaya karar verir ve ertesi yıl oğlunu da yanına aldırır. Emile Zola yeniden Paris'e geldiğinde 18 yaşındadır. Bir yandan burslu olarak lisede okumakta, diğer yandan şiir ve tiyatro oyunları yazmaktadır. Okul hayatı parlak değildir. Diplomasını almak için geçmesi gereken olgunluk sınavında (*bakalorya*) başarısız olur ve okulu bırakır.

Düşük bir maaşla doklarda kâtip olarak çalışmaya başlar. Fakat 1860-61 kışında ağır bir ruhsal bunalım geçirerek işten ayrılır. Yaklaşık iki yıl sefalet derecesinde yoksul bir hayat yaşar. Fransız tarihçi ve edebiyat eleştirmeni Henri Guillemin, *Zola: Efsane ve Gerçek* adlı kitabında, yazarın yirmi-yirmi iki yaşlarını kapsayan bu dönemin onun yazgısında belirleyici bir önem taşıdığını belirtir. Guillemin'e göre, ileride "yoksulların tarafı"ndan kulaktan dolma bilgilerle bahsetmemesini bu yıllara borçludur Zola, çünkü açlığın, soğğun, pis ve sefil otellerin ne olduğunu yaşayarak öğrenmiştir.

1862 yılında kâtip olarak Hachette Yayınevi'nde çalışmaya başlar, kısa sürede reklam şefliğine yükselir. Maddi durumu düzelmeye başlamıştır. Babasından dolayı İtalyan uyruğunda olan Zola, Fransız vatandaşlığını da aynı yıl içinde alır. Bu dönem aynı zamanda gazete yazarlığına adım attığı ve ilk kitap eleştirilerini yayımlamaya başladığı dönemdir.

İlk kitabı olan *Ninon'a Öyküler* 1864'te yayımlanır. Hachette Yayınevi'nde edebiyat ve düşünce dünyasının önemli kişilerle tanışan Zola, buradaki laik ve liberal ortamdan etkilenir. Siyasi görüşleri açısından inançlı bir cumhuriyetçidir. Goncourt Kardeşler ya da Sainte-Beuve gibi ünlü yazarlarla yazışmaya başlar. Özellikle Taine ve Littré'ye hayranlık duyar. Edebiyat anlayışını oluştururken, en çok Taine'in sanat ve tarih hakkındaki görüşlerinden ve önemli eseri *Deneysel Tıbbın Giriş'i* 1865'te yayımlayan Fransız fizyolojist Claude Bernard'dan etkilenecektir.

Okul arkadaşı Cézanne ile dostluğu Paris'te de sürmekte, Zola onun aracılığıyla Pissarro, Manet gibi *izlenimcilik* akımını geliştiren ressamlarla bir araya gelmektedir. Bu ressamların eserleri

Salon'a* kabul edilmediğinde, onların yenilikçiliğini savunan onlarca gazete yazısı yazar, bu desteğini yıllarca sürdürür. Edebiyata bakışının şekillenmeye başladığı, doğalcılık (*natüralizm*) akımının ilk düşüncelerini oluşturduğu bu dönemde Zola, izlenimcilerin sanat anlayışına yakınlık duymuştur.

Zola'nın gençlik yıllarıyla ilgili otobiyografik yanlar taşıyan *Claude'un İtirafı* adlı eser 1865'te yayımlanır. 1866 yılında Zola, yaşamını artık yalnızca yazarak sürdürmeye karar vererek Hachette Yayınevi'ndeki işinden ayrılır. Maddi güçlükler yeniden başlamıştır. Çeşitli gazetelerde *Ölü Bir Kadının Dileği*, *Marsilya'nın Gizemleri* gibi tefrika romanlar yayımlar. Ayrıca gazete yazılarını da sürdürmekte, başta II. İmparatorluğa muhalif *La Tribune* olmak üzere birçok gazeteye makaleler göndermektedir. Bu dönemin en önemli verimi, ilk büyük romanı sayılan *Thérèse Raquin*'in yayımlanışı olur. Bu roman önceki kitaplarından daha büyük bir başarı kazanır ve kısa sürede ikinci baskıyı yapar.

Rougon-Macquart Dizisi

1869 Zola'nın yaşamında bir dönüm noktasıdır. 1893'e dek, yani tam 24 yıl boyunca sürdüreceği ağır bir çalışmaya bu yıl başlar Zola: İkinci İmparatorluk dönemini her yönüyle anlatmayı amaçladığı yirmi kitaplık bir dizi tasarlar. Diziye *Rougon ve Maquart Aileleri: İkinci İmparatorluk Döneminde Bir Ailenin Doğal ve Toplumsal Tarihi* adını verir. Dizinin yedinci kitabı olan ünlü romanı *Meyhane*'ye yazdığı önsözde, bu çalışmanın planını 1869'da yaptığını, sonra da çok sıkı bir şekilde uyguladığını yazar.

Hayranı olduğu Flaubert'e ilk mektubunu da bu dönemde yazmıştır. İki yazar daha sonra çok sıkı dost olur, ilişkileri Flaubert'in ölümüne kadar kopmadan sürer. Flaubert'in aracılığıyla dönemin önemli yazarları Alphonse Daudet, Turgenyev ve Maupassant'la da tanışır.

* Salon: Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilki 1673 yılında düzenlenmiş olan resmi sanat sergisidir. 1800'lerin sonuna dek dönemin en önemli sanat olayı olarak kalmıştır. -ed.

Zola 1870 yılında Gabrielle-Alexandrine Meley ile evlenir. Bu sırada gazetelerde Fransa-Prusya savaşı ve İmparatorluğun politikalarına karşı son derece sert eleştiri yazıları kaleme almaktadır. Savaşın patlak vermesiyle birlikte karısını ve annesini alarak Marsilya'ya gider. Orada önce kendisi bir gazete çıkarmayı dener, maddi güçlüklerden ötürü yürütemez. Çeşitli gazeteler için muhabirlik yapmaya başlar, önce Bordeaux'da sonra Versailles'da toplanan meclisin çalışmalarını izleyip aktarır.

Rougon-Macquart dizisinin ilk kitabı olan *Rougon'ların Yükselişi* gazetede tefrika edildikten sonra 1871 yılında kitap olarak yayımlanır. Dönemin doğalcı yazarlarını ve izlenimci ressamlarını destekleyen yayıncı Georges Charpentier, Rougon-Macquart dizisinin haklarını satın alır. Böylelikle maddi açıdan rahatlayan Zola, tüm zamanını çalışmasına vererek her yıl düzenli olarak bir roman yayımlamaya başlar. 1872'de *Tazı Payı*, 1873'te *Paris'in Karnı*, 1874'te *Plassans Papazı*, 1875'te *Rahip Mouret'nin Günahı*, 1876'da *Ekselansları Eugène Rougon* yayımlanır. Bu arada makale ve incelemelerine de aralıksız devam etmekte, gazetelerde her yıl iki yüzün üzerinde yazı yayımlamaktadır.

Meyhane romanını yazmaya başladığı 1875 yılında yeniden bir sinirsel rahatsızlık yaşar. Roman 1876 yılında önce gazetede tefrika edilir ve büyük olay olur. Ancak 1877'de kitap olarak yayımlanabilir. *Meyhane*, Zola'ya hem büyük bir ün hem de Paris yakınlarındaki Médan kasabasından bir ev almasını sağlayacak kadar para kazandırır.

1878'de yayımlanan *Bir Aşk Sayfası* romanının başında Rougon ve Macquart ailelerinin soyağaçları ilk kez okura sunulur. 1880'de yayımlanan *Nana* satışa çıktığı gün 55.000 nüsha satılır, tıpkı *Meyhane* gibi sanat ve fikir çevrelerinde bir çalkantı yaratır.

Bu dönemde Zola, kendi edebiyat anlayışını ortaya koymak için arka arkaya makaleler yayımlamaktadır. Bu makaleleri 1880'de *Deneysel Roman* adını verdiği bir kitapta toplar. Bu kitabı *Doğalcı Romancılar*, *Tiyatroda Doğalcılık* gibi başka çalışmalar takip eder. Zola, döneminin pozitivist görüşlerinin etkisi altında, giderek bi-

limselleşen bir çağda ilhamını bilimden alan bir yöntemin romanı ilerleteceğine inanmış, “*doğaya ve insana dair genel bir soruşturma*” olarak gördüğü roman sanatında yöntemi ve gözlemi önemsemiş, doğalcılığın analitik ve deneysel bir yöntemden başka bir şey olmadığını yazmıştır. Fizyolojik bir yapıt yaratmaktan ya da hayattaki insanlık durumlarını bir hekimin laboratuardaki çalışması gibi tecrübe etmekten söz etmesi eleştirilere konu olarak gülünç ve dogmatik bulunmuştur. Fakat asıl ağır eleştirileri, “*Doğalcılık çıplaklıktır*” görüşü uyarınca, gerek toplumu gerekse de bireyi, kontrol edemediği itkileri ve tutkularıyla, kötü ve aşağılık yanlarıyla, yüceliğinin yanı sıra sefilliğiyle ortaya koymaktan çekinmediği eserleriyle almıştır.

1880 yılına gelindiğinde, arka arkaya yakın dostu Flaubert’i ve annesini kaybeder. Bu iki ölüm onu derinden etkiler. Hem bu ölümlerin acısı hem de aşırı çalışmanın yorgunluğuyla çok ciddi bir ruhsal ve fiziksel çöküntü yaşar.

1882’de *Apartman*, 1883’te *Kadınların Mutluluğuna* yayımlanır. Bu dönemde Zola’nın ünü giderek Fransa sınırlarını aşmaktadır. 1883 yılında yine yakın dostları olan Manet’yi ve Turgenyev’i kaybeder. Ruhsal olarak zor zamanları sürmektedir. Aynı yıl sosyalist milletvekili Alfred Giard ile tanışır ve onun ikna etmesiyle maden işçileri hakkında bir roman yazmayı tasarlar. 1884 yılında Anzin’e gider, madenlerde bilgi toplamaya başlar, İşçi Partisi’nin toplantılarına katılır. 1884’te yayımlanan *Yaşama Zevki*’nin ardından *Germinal* 1885 yılında yayımlanır. Roman önemli bir başarı kazanır, ancak tiyatro uyarlaması sansüre takılır ve jandarmaların işçilere ateş açtığı sahne nedeniyle yasaklanır. Zola gazetelerde sansüre karşı sert eleştiri yazıları yazar ama oyunun sergilenmesini sağlayamaz.

Sansüre karşı sürdürdüğü mücadelenin bir diğer gerekçesi de bir rahip ile laik bir öğretmen arasındaki gayrimeşru ilişkiyi anlatan romanı nedeniyle bir ay hapse mahkûm edilen doğalcı yazar Louis Desprez’in durumudur. Zola, Desprez’yi hapisanede ziyaret eder, bir yazarın yazılarından ötürü tutuklanmasını kınayan yazılar yayımlar.

1886 yılında Zola ile Cézanne'ın arasını bozduğu ileri sürülen *Eser* adlı roman, 1887'de *Toprak* yayımlanır. *Toprak* beş genç yazarın *Le Figaro* gazetesinde yayımlanan çok şiddetli bir eleştiri yazısına hedef olur. Bu genç yazarları Zola'nın eski arkadaşı olan Alphonse Daudet'nin teşvik ettiği iddia edilmiştir. Yine aynı dönemde edebiyatçı dostu Anatole France, Zola hakkında “*Daha önce hiç kimse insanlığı aşağılamak için bu kadar çaba harcamadı,*” diye yazar. Zola aynı gazetede bir yanıt yayımlarsa da bu genç yazarlarla polemige girmekten kaçınır.

1888'de *Germinal*'in tiyatro uyarlaması için bakanlar kurulundan izin çıkar, fakat romanın epeyce kırpılıp yumuşatılarak sahneye aktarılması Zola'yı öfkelenendir. Tiyatronun yöneticileriyle kavga eder ve ilk gösterime gitmez. Oyun pek sönük bir başarı elde eder. Aynı yıl içinde *Hülya* romanı yayımlanır ve Zola'ya *Légion d'Honneur* nişanı verilir.

1888 yılında genç bir çamaşırcı kız olan Jeanne Rozerot ile birlikte olmaya başlayan Zola'nın, 1889'da Denise adını verdiği kızı, 1891'de Jacques adını verdiği oğlu dünyaya gelir. 1889 yılında birçok resminde yanında görülen köpeği Fanfan'ın ölümü yazarı altüst eder. Aynı yıl Fransız Akademisi'ne üye olmak için adaylığını koyan Zola akademiye kabul edilmez. 1897'ye kadar tam sekiz kez başvuracak ama hiçbirinde alınmayacaktır. Bu sırada Zola'nın kitaplarını yayımlayan İngiliz yayıncı da bazı romanların müstehcen bulunması nedeniyle üç ay hapis cezasına çarptırılır.

1890 yılında Rougon-Macquart dizisinin on yedinci kitabı olan *İçimizdeki Hayvan*, 1891'de ise *Para* yayımlanır. Zola bu romanlardan ilkinin hazırlığını Havre demiryolu işçilerini gözlemleyip lokomotiflerde seyahat ederek, ikincinin hazırlığını ise Paris borsasında günler geçirerek yapmıştır. 1891'de Fransa Edebiyatçılar Derneği'nin başkanlığına seçilir. Başkanlığı döneminde yine özellikle sansür konusunda makaleler, açık mektuplar yayımlar. Aynı yıl karısı Alexandrine, Zola'nın Jeanne Rozerot ile gizli ilişkisini öğrenir ve karı koca arasında büyük bir kriz yaşanır.

1892 yılında II. İmparatorluk'un çöküşünü anlattığı *Yıkılış* adlı romanı yayımlanır ve büyük bir başarı kazanır. 1893'te *Doktor Pascal*'ın yayımlanmasıyla birlikte Rougon-Macquart dizisi sona erer. Yayıncısı Charpentier dizinin bitişini kutlamak için Boulogne ormanında büyük bir ziyafet verir.

Dreyfus Olayı ve Son Yılları

Zola, Rougon-Macquart dizisinin ardından Üç Şehir adını verdiği yeni bir diziyeye girişir. Modern toplumda dinin yerini tartıştığı üçlemenin ilki olan *Lourdes* 1894'te yayımlanır. Kitap ortaya çıkar çıkmaz gerek kilisenin gerekse sağ cenahın şiddetli eleştirileriyle karşılaşılır, öte yandan bir ayda yüz yirmi bin adet satarak Zola'nın en çok okunan romanlarından biri olur. Dizinin diğer iki kitabı *Roma* 1896'da, *Paris* 1898'de yayımlanır.

Sanatıyla ilgili konularda o güne dek onlarca fikir kavgasına tutuşmuş olan Zola'yı ilk kez doğrudan siyasi bir olayda tutum almaya iten Dreyfus olayı yazarın dikkatini bu dönemde çeker. Fransız ordusunda yüzbaşı olan yahudi asıllı Alfred Dreyfus, 1894 yılında casuslukla suçlandığı düzmece bir yargılama süreci sonunda müebbet hapis cezasına çarptırılmış ve cezasını çekmek üzere Şeytan Adası'na gönderilmiştir. Zola önce *Le Figaro* gazetesinde toplumda yükselen yahudi düşmanlığını eleştiren bir yazı yayımlar. Ardından, yüzbaşının suçsuzluğuna inandığı için, unutulmaya yüz tutan bu davayla daha aktif bir biçimde ilgilenmeye başlar ve aynı gazetede peş peşe üç makale daha yayımlar. Bu makaleler Fransa'da büyük gürültü koparır. 1898 yılında ise cumhurbaşkanına hitaben yazdığı ünlü *J'Accuse (Suçluyorum)* başlıklı açık mektup yayımlanır. Hakkında dava açılır, bir yıl hapis ve 3000 frank para cezasına çarptırılır. Mahkûmiyet kararı temyize gider, Yargıtay cezayı onaylar. Yakın dostlarının Paris'i terk etmesi için ikna ettiği Zola, cezanın kesinleştiği günün akşamı İngiltere'ye gider ve bir yıl kadar Londra yakınlarında yaşar. 1899 yılında Dreyfus davasının yeniden görülmeye başlanmasıyla Zola da Fransa'ya geri döner. Dreyfus bu kez daha hafif bir cezaya çarptırılır. Zola bu

mahkûmiyet kararıyla ilgili de bir makale yayımlar. Dreyfus'ün suçsuzluğu ancak Zola'nın ölümünden sonra kesinleşir.

Bir yandan bu siyasi kavgayı sürdürürken, diğer yandan da ideal bir toplum için en önemli gördüğü dört başlık olan doğurganlık, çalışma, hakikat ve adalet konularında Dört İncil adını verdiği bir diziyi başlar Zola. Dizinin ilk kitabı *Döl Bereketi* 1899'da, ikinci kitap *Emek* ise 1901'de yayımlanır. İşçi dernekleri bu kitabın şerefine Zola için bir yemek düzenler. Aynı yıl Dreyfus davasıyla ilgili makalelerini, bu konudaki ilk makalelerinden birinin son cümlesi olan ünlü "*Hakikat yürüyor ve onu hiçbir şey durduramayacak*" cümlesine gönderme yaparak *Hakikat Yürüyor* adıyla bir kitapta toplar.

Emile Zola, 28 Eylül 1902 gecesi Paris'teki evinde, baca tıkanıklığının yol açtığı gaz zehirlenmesi sebebiyle hayatını kaybeder. Bu ölümün bir kaza değil Dreyfus olayıyla ilgili bir suikast olduğu konusunda şüpheler doğsa da olay kayıtlara kaza olarak geçer. Zola 5 Ekim 1902'de Montmartre Mezarlığı'na gömülür. Altı yıl sonra, Haziran 1908'de, külleri törenle Panthéon'a nakledilir. Törene katılan Alfred Dreyfus orada silahlı saldırıya uğrar ve yaralanır.

Dört İncil'in üçüncü kitabı olan, Zola'nın Dreyfus olayından esinlenerek yazdığı *Gerçek* yazarın ölümünden sonra yayımlanır, fakat dördüncü kitap olan *Adalet* ne yazık ki tamamlanamamıştır.

ROMANDA SIK GEÇEN ÖZEL İSİMLERİN OKUNUŞLARI

Albine	: Albin	Mathieu	: Matyö
Alexandre	: Aleksandr	Miette	: Miyet
Archangias	: Arşanjıyas	Mouret	: Mure
Babet	: Babe	Olivettes	: Olivet
Bambousse	: Bambus	Palud	: Palü
Brichet	: Brişe	Paradou	: Paradu
Caffin	: Kafen	Pascal	: Paskal
Catherine	: Katrin	Plassans	: Plasan
Désirée	: Dezire	Rosalie	: Rozali
Félicité	: Felisite	Saint-Eutrope	: Sent-Ötrop
Fortuné	: Fortüne	Seille	: Sey
Jeanbernat	: Janberna	Serge	: Serj
La Rousse	: La Rus	Teuse	: Töz
Les Artaud	: Lezarto	Vincent	: Vensan
Lisa	: Liza	Viorne	: Viyorn
Masclé	: Maskl	Voriau	: Voryo

BİRİNCİ KİTAP

I

TEUSE Kadın içeri girince süpürgesini ve toz alma püskülünü sunağa dayadı. Altı aylık çamaşırı halletmek epey vaktini aldığından gecikmişti. Acele ettikçe daha da topallayarak, sıraları ite dürte, sabah çanını çalmak için kilisenin içinde yürüdü. Ucu elle tutula tutula yağlanmış iri bir düğümle sonlanan çıplak ve aşınmış çan ipi günah çıkartma yerinin yanında tavandan sallanıyordu; o da vücudunun olanca ağırlığıyla asılarak düzenli hareketlerle ipi çekti. Sonra da başlığı kafasında eğrilmiş, koca suratı kan hücumuyla kıpkırmızı halde kendini bu harekete kapırdı, olduğu yerde sallanıp durmaya başladı.

Teuse Kadın eliyle hafifçe dokunup başlığını düzelttikten sonra sunağın önünü süpürmek için nefes nefese geri geldi. Tozlar her gün orada basamağın önündeki iyice birleştirilmemiş döşeme tahtalarının aralıklarına dolup kalır, gitmek bilmezdi. Süpürge öfkeli bir hışırtıyla köşe bucak didik didik bu tozları araştırıyordu. Sonra Teuse Kadın masanın çuhasını kaldırdı ve zaten yirmi yerinden yamalı olan üstteki örtünün tam ortasında aşınma sonucu yeni bir delik oluştuğunu görüp öfkelendi. İki kat duran alttaki örtü o kadar incelmış, o kadar aşınmıştı ki boyalı tahtadan sunağa gömülü duran kutsanmış taş örtünün altından gözüküyordu. Kullanıla kullanıla kızışlaşmış bu örtülerin tozunu aldı. Toz alma püskülünü raf boyunca sert sert gezdirdi. Dua kitaplarını rafa dayadı, sonra bir iskemle üstüne çıkıp haçın ve şamdanlardan ikisinin üzerindeki sarı pamuklu kılıfları aldı.

Bakırlar koyu renkli lekelerle beneklenmişti. Teuse Kadın kısık sesle söylendi:

“Ooo! Bir güzel temizlenmek istiyor! Tripoliyle* ovmalı.”

Sonra bir bacağı üzerinde döşeme taşlarını çökertecek gibi yalpalarla ve sarsıntılarla seke seke koşarak ayin kitabını almaya sakristiye** gitti. Açmadan rahlenin üzerine, havari mektuplarının bulunduğu tarafa, sunağın ortasına doğru gelecek şekilde yerleştirdi; sonra mumların ikisini de yaktı. Süpürgesini alıp giderken tanrının evi iyice derlenip toplanmış mı diye çevresine bir göz attı. Kilise uykudaydı. Sadece günah çıkartma yerinin yanında çanın ipi uzun ve kıvrımlı bir hareketle kubbeden yere kadar hâlâ sallanıyordu.

Rahip Mouret sakristiye inmişti. Burası yemek odasıyla arasında yalnızca bir koridor bulunan soğuk ve küçük bir odaydı. Teuse Kadın süpürgesini elinden bırakarak:

“Günaydın, papaz efendi,” dedi. “Bu sabah tembellik ettiniz! Saat altıyı çeyrek geçiyor, farkında mısınız?”

Sonra da gülümsemekte olan genç rahibe cevap verecek vakit bırakmadan devam etti:

“Sizi azarlayacağım. Örtü yine delinmiş, akıl işi değil bu. Bir tane yedek örtümüz var. Üç günden beri onu onaracağım diye gözlerimden oldum. Bu gidişle zavallı Hazreti İsa’yı cıvılcıplak bırakacaksınız.”

Rahip Mouret gülümsemeye devam ediyordu. Neşeli bir tavırla cevap verdi:

“Hazreti İsa’nın o kadar fazla çamaşıra ihtiyacı yok, sevgili Teuse. İsa candan sevilirse daima ısınır ve daima iyi ağırlandığı demektir.”

Sonra küçük şadırvana doğru ilerleyerek sordu:

* Tripoli: Ufalandığında tozları, madeni eşyayı, taşı, mermeri, camı temizlemeye ve parlatmaya yarayan silisli kaya. –ed.

** Sakristi: Kiliselerde ayin masası ve koronun hemen arkasında bulunan, dini kitapların saklandığı ve rahibin ayin kıyafetini giyip çıkarmada kullandığı oda. –ed.

“Kız kardeşim kalktı mı? Görmedim de.”

İçinde ayın giysileri duran eski mutfak büfesinin önünde diz çökmüş olan hizmetçi kadın cevap verdi:

“Matmazel Désirée aşağı ineli çok oldu. Tavuklarıyla, tavşanlarıyla uğraşiyor. Dün yeni çıkacak civcivleri bekliyordu; çıkmadılar. Düşünün işte, ne kadar heyecanda.”

Sustu. Sonra ekledi:

“Sırmalı üstlüğü istiyorsunuz, değil mi?”

Rahip ellerini yıkamıştı. Dudakları bir duayı mırıldanırken dalgın bir halde başıyla onay işareti yaptı. Kilisede biri mor, biri siyah, diğeri de sırmalı kumaştan sadece üç üstlük vardı. Bu üçüncü üstlük, beyaz, kırmızı veya yeşil kullanılması belirlenmiş günler giyiliyordu ve olağanüstü bir öneme sahipti. Teuse Kadın üstlüğü her törenden sonra üzerine yatırdığı mavi kâğıt kaplı raftan saygıyla aldı. İşlemelerini koruyan ince bezleri dikkatlice kaldırarak büfenin üstüne koydu. Bu üstlüğe sırmalı bir haç, onun çevresine yine sırmadan geniş ışık demetleri işlenmişti; haçın üstünde de sırmadan bir kuzu yatıyordu. Kat yerleri aşınmış olan kumaş hafifçe ipliklenmişti. Kabarık süsler aşınıyor ve siliniyordu. Üstlüğü böyle pul pul dökülür görmek kilise içinde sürekli bir tasa, korkuya bulanmış bir sevgi yaratıyordu. Rahip bu üstlüğü hemen hemen her gün giymek zorundaydı. Son sırma telleri de aşındığı zaman onun boşluğunu nasıl dolduracaklar, yerini tutmakta olduğu üç üstlüğü nasıl satın alacaklardı?

Teuse Kadın üstlüğün üzerine büyük boyun örtüsünü, kolçağı*, kordonu, tören giysisini ve omuzluğu** serdi. Bu arada bir yandan kolçağı boyun atkısının üzerine haç biçiminde yerleştirir, kordonu kutsal Meryem adının baş harfini oluşturur şekilde kırilent*** biçimine sokarken bir yandan da gevezeliğe devam ediyordu.

* Kolçak: Kola geçirilen işaretli bağ, pazubent. Ayinlerde papazların sol kollarına taktıkları bu pazubent 1967 ayın reformuyla kaldırılmıştır. -ed.

** Omuzluk: Papazların boynunu ve omuzlarını örten kutsanmış bez. -ed.

*** Kırilent: Çiçek veya yaprak işlemeli süs. -ed.

“Bu kordon pek matah bir şey değil,” diye mırıldandı. “Başka bir tane almalısınız, papaz efendi... Güç bir şey değil; eğer kenevirim olsa ben kendim de bir tane örerdim.”

Rahip Mouret cevap vermiyordu. Ufak bir masanın üstünde kutsal kupayı hazırlamaktaydı. Yaldızlı gümüşten yapılmış bronz ayaklı bu eski ve büyük kupayı boyasız tahta bir dolaptan çıkarmıştı. Kutsal kaplar ve örtüler, kutsal yağlar, ayin kitapları, şamdanlar, haçlar bu dolapta dururdu. Kupanın üstüne temiz bir temizleme bezi serdi. İçinde bir dilim mayasız ayin ekmeği duran yaldızlı gümüşten ekmek kabını onun üzerine oturttu. Bunları küçük bir keten örtüyle örttü. Üstlüğün eşi olan sırmalı kumaşın iki kıvrımını bir araya getirerek kupayı örttüğü sırada Teuse Kadın haykırdı:

“Durun, kesenin içinde kutsanmış bez* yoktur. Dün bütün kirli temizleme bezlerini aldım, yıkayacağım; ayrı yerde elbette, diğer çamaşırlarla beraber değil. Size söylememiştim, papaz efendi, çamaşırını yıkamaya başladım. Adamakıllı kirliler! Geçen defakinden daha iyi olacak.”

Rahip kesenin içine bir bez koyup sırmalı zemin üzerinde altın haç işlemeli keseyi örtünün üstüne yerleştirdiği sırada kadın heyecanlı heyecanlı:

“Ha! Unutuyordum,” dedi. “O Vincent olacak küstah gelmedi. Ayinde ben hizmet edeyim mi, papaz efendi?”

Genç papaz Teuse Kadın’a sert sert baktı. Kadın gülümseyerek devam etti:

“Günah değil ya, Mösyö Caffin zamanında bir kere yapmıştım. Kilisede uçan bir sinek görseler dinsizler gibi gülen haylazlardan daha iyi yaparım bu işi; başımda başlık var, yaşım altmış, küp gibi şişmanım ama tanrıya o yılan oğlanlardan daha çok saygı duyarım. Geçen gün yine sunağın arkasında birdirbir oynarlarken yakaladım.”

* Kutsanmış bez: Ayin masasına serilen ve üzerine kutsal kupayla ekmek kabı koyulan beyaz bez. -ed.

Rahip başıyla hayır diyerek ona bakmaya devam ediyordu. Teuse Kadın söylendi:

“Bu kasaba kuş uçmaz kervan geçmez bir yer. İçinde yüz elli can yok. Gün olur, bugünkü gibi Les Artaud’da canlı bir kul bulamazsınız. Kundaktaki çocuklara varıncaya kadar bağa gidiyorlar. Bağda da bir iş görseler yüreğim yanmaz. Çakıl taşlarının altından sürmüş, devedikeni gibi kupkuru bağ çubukları! En yakın yola bir fersah uzakta, kurt ini gibi bir memleket! Bekleyin ki gökten bir melek insin de ayininize hizmet etsin, papaz efendi. Yoksa allah bilir ya, benden yahut Matmazel Désirée’nin, gücümeyin ama, tavşanlarından başka kimseyi bulamazsınız.”

Tam o sırada Brichet’lerin küçük oğlu Vincent sakristinin kapısını yavaşça itti. Karmakarışık kızıl saçları, pırıltılar saçan keskin gri gözleri Teuse Kadın’ı öfkelenirdi:

“Ah! Kâfir oğlan!” diye haykırdı kadın. “Kesinkes bir yaramazlık yapmış! Yürü haylaz, papaz efendi ben tanrıyı kirletirim diye korkuyor.”

Rahip Mouret çocuğu görünce omuzluğu almıştı. Ortasına işlenmiş olan haçı öptü ve onu bir an başının üstüne koydu, sonra cübbesinin yakasına geçirerek kordonlarını sağdaki soldakinin üstüne gelecek şekilde çaprazlayıp bağladı. Bundan sonra, saflık sembolü olan beyaz tören giysisini önce sağ kolunu geçirmek suretiyle giydi. Vincent çömelmiş, onun etrafında dolaşiyor, kaftanı düzeltiyor, her tarafının yere iki parmaklık bir aralık kalacak kadar eşit şekilde sarkmasına dikkat ediyordu. Sonra kordonu rahibe uzattı. O da İsa’nın çile çektiği sırada vücudunu sıkı sıkı bağları anmak için kordonu beline sıkı sıkı bağladı.

Teuse Kadın, kıskanç ve incinmiş, ayakta duruyor, bir şey söylememek için kendini zor tutuyordu. Fakat dili o kadar sabırsızlanıyordu ki sonunda:

“Frer*Archangias geldi,” dedi. “Bugün çocuklardan bir tanesi bile okula gitmemiş. Bağlardaki yumurcakların kulağını çekmek

* Frer (Fr. Frère): Yabancılara ait okullarda görevli papaz. -ed.

için fırtına gibi çıktı gitti. Kendisini görseniz iyi edersiniz. Galiba size bir diyeceği var.”

Rahip Mouret onu elinin bir işaretile susturdu. Deminden beri bir kelime söylememişti. Dualar okuyor, kolçağı öptükten sonra sol kolu üzerine koyuyordu. Dirsekten aşağıya yerleştirdiği bu kolçak hayırlı işler için çalışmanın göstergesiydi. Saygınlığının ve gücünün sembolü olan büyük boyun örtüsünü de aynı şekilde öptükten sonra göğsü üzerinde kavuşturdu. Teuse Kadın üstlüğün arkaya düşmeyecek şekilde ince kordonlarla bağlanması işinde Vincent’a yardım etmek durumunda kaldı.

Yaşlı kadın dolaba doğru seğirterek:

“Eyvahlar olsun, şişeleri unuttum!” dedi. “Haydi, çabuk ol, haylaz.”

Teuse Kadın bir çekmecedен temiz bir elbezi çıkarmak için uğraşırken Vincent kaba bir camdan yapılmış şişeleri doldurdu. Rahip Mouret sol elinde kupa, sağ elinin parmakları kesenin üzerinde, başından takkesini çıkarmadan büfenin üzerine asılı kara tah-tadan bir İsa heykelini yerlere kadar eğilerek selamladı. Çocuk da onun gibi eğildi. Sonra rahibin önüne geçti. Üstü elbeziyle örtülü şişeleri elinde taşıyarak sakristiden çıktı. Derin bir inanç içinde yere bakarak yürümekte olan rahip onun peşinden geliyordu.

II

O Mayıs sabahında cemaatsiz kilise bembeyazdı. Günah çıkartma yerinin yanındaki ip yeniden hareketsiz biçimde yukarıdan aşağıya sarkıyordu. Renkli bir camın içindeki kandil sunağın sağındaki duvarın dibinde kırmızı bir leke gibi yanıyordu. Vincent şişeleri ayin masasının üstüne götürdükten sonra sol tarafa, basamağın altına gelerek diz çöktü; rahip de yere diz çökerek ayini selamladıktan sonra sunağa çıkmış, ayin örtüsünü sermiş, ortasına kutsal kupayı koymuştu. Sonra dua kitabını açarak tekrar aşağı indi. Yeniden diz çöktü, yüksek sesle haç çıkardı,

ellerini göğsü üzerinde birleştirdi. İman ve aşkla yüzü sapsarı, büyük ilahi trajediye başladı.

“Introibo ad altare Dei.”

Topukları üzerinde oturmakta olan Vincent kilisenin içinde aşağı yukarı dolaşan Teuse Kadın’ı gözleriyle takip ederek mezmurun* mukabelesini** ağzında geveledi:

“Ad Deum qui laetificat juventutem meam.”

Yaşlı hizmetçi kadın mumlardan birine kaygıyla bakmaktaydı. Rahip yerlere kadar eğilip ellerini tekrar bitiştirerek *Confiteor*’u okuduğu sırada kadının bu kaygısı daha da artmış göründü. Durdu; başı eğik, hâlâ muma dikkatle bakmaya devam ederek, o da kendi göğsüne vurdu. Rahibin kalın sesiyle çocuğun kekelemeleri bir süre daha karşılıklı olarak sırayla devam etti:

“Dominus vobiscum.”

“Et cum spiritu tuo.”

Sonra rahip ellerini açtı, tekrar birleştirdi. Duygulu bir sesle: *“Oremus,”* dedi.

Teuse Kadın fazla dayanamadı. Sunağın arkasına geçti, makasın ucuyla mumu temizledi. Mum akıyordu. İki damla iri balmumu akıp gitmişti bile. Sıraları düzelterek ve kutsal su kaplarının boş olup olmadığını kontrol ederek dönüp geldiğinde, sunağa çıkmış olan rahip, elleri ayın örtüsünün kenarında, hafif sesle dua ediyordu. Sonra sunağı öptü.

Küçük kilise sabahın solgun ışıklarıyla rahibin arkasında yarı aydınlıktı. Güneş henüz kiremitlerin hizasındaydı. Badanalı kirişleri gözükken alçak tavanlı ve kireç sıvalı bu ahırimsı yerde *Kyrie eleison**** yakarıları bir ürperti gibi dolaştı. Kilisenin her iki tarafından, kimi çatlak, çoğu da kırık camlı üç yüksek pencereden tebeşir beyazı çığ renkli bir ışık giriyordu. Dışarının hava-

* Mezmur: Makamla okunan Zebur suresi. –ed.

** Mukabele: Karşılık. Katolik Kilisesi’nde rahip ile koronun karşılıklı olarak birbirini izler şekilde ilahi okumaları anlamındadır. –ed.

*** *Kyrie eleison*: “Sen acı, tanrım” anlamında bir yakarış sözü olup Eski Ahit’ten gelmektedir. –ed.

sı oraya sert bir şekilde doluyor, ıssız bir köşede kalmış bu kasaba tanrısının bütün yoksulluğunu çırcıplak ortaya döküyordu. Dip tarafta, eşğini otlar bürümüş, hiç açılmayan büyük kapının üstünde kalaslardan yapılmış bir tribün vardı. Korkuluksuz dik bir tahta merdivenle üzerine çıkılan bu tribün bir duvardan öbür duvara kadar uzanıyor, yortu* günleri tahta kundurular altında gıcırdayordu. Merdivenin yanı başındaki günah çıkartma yeri birbirinden ayrılmış tahtalarla çiğ sarı boyalıydı. Karşıda, küçük kapının yanı başında, tuğla bir ayaklık üzerine oturtulmuş eski bir kutsal su kabı olan vaftiz teknesi görülüyordu. Sonra sağ ve sol tarafın ortasında, tahta parmaklıklarla çevrili iki küçük hücre vardı. Hazreti Meryem'e ayrılmış olan soldaki hücrenin içinde kestane rengi saçlarının üstüne oturtulmuş yaldızlı tacını görkemli bir tavırla başında taşıyan, yaldızlı alçıdan, büyük bir Meryem heykeli duruyordu. Sol kolunda oturan çıplak ve gülümseyen çocuk İsa, ufacık elinde yıldızlı bir küre tutuyor ve Meryem de ayaklarının altında kanatlı melek başları olduğu halde bulutlar ortasında yürüyordu. Ölü duaları okunan sağdaki hücrede, Meryem'e tam karşılık oluşturacak biçimde duran boyalı kartondan bir İsa vardı. On yaşında bir çocuk boyunda olan İsa, başı arkaya devrilmiş, kaburga kemikleri fırlamış, karnı içeri çökmüş, kolları ve bacakları burkulmuş, kanlar içinde korkunç bir şekilde can çekişiyordu. Ayrıca bir de dört köşe sandık biçiminde kürsü vardı ki ceviz bir dolap içine gömülü tokmaklı bir saatin karşısında duruyordu; bu kürsüye beş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktaydı. Saatin boğuk tıkırtıları döşeme taşları altında bir yere saklı kocaman bir kalbin atışları gibi bütün kiliseyi sarsıyordu. Kilisenin kubbe altı kısmında, çarmıh yolunun on dört durağını gösterir kaba saba boyalı, siyah, ince çubuklarla çerçevelenmiş on dört resim, duvarın çiğ beyazlığını İsa'nın çilesinin sarı, mavi ve kırmızı renkleriyle beziyordu.

* Yortu: Hz. İsa'nın yaşamını, ölümünü, dirilişini ve azizlerin yaşamlarına yansımaları olan erdemlerini anmak üzere kilisenin belirlediği kutsal günler. -ed.

Vincent duanın sonunda:

“*Deo gratias,*” diye kekeledi.

Tanrısal aşk ayını, kutsal kurbanın öldürülüşü hazırlanıyordu. Yardımcı çocuk dua kitabını aldı. Kitabın sayfalarına el sürmemeye dikkat ederek onu İncil’in bulunduğu tarafa, sola götürdü. Sunağın önünden her geçişte vücudunu iki büklüm eden bir hareketle yanlamasına diz çöküyordu. Sonra tekrar sağ tarafa geçti. İncil okunduğu sırada kollarını kavuşturup ayakta durdu. Rahip dua kitabının üzerinde bir haç çıkardıktan sonra kendi üzerinde de haç çıkarmıştı. Alnında çıkardığı haç, tanrı kelimasını işittiği zaman asla yüzü kızarmayacağını; dudakları üzerinde çıkardığı haç, her zaman imanını söylemeye hazır olduğunu; kalbi üzerinde çıkardığı haç, kalbinin yalnız tanrıya ait olduğunu anlatmak içindi. Kilisenin soğuk beyazlıkları karşısında gözleri bulanık bir halde döndü:

“*Dominus vobiscum,*” dedi.

Tekrar diz çöken Vincent cevap verdi:

“*Et cum spiritu tuo.*”

Rahip kutsama duasını okuduktan sonra kupanın üstünü açtı. İçinde okunmuş ekmek duran kabı bir an göğsünün hizasında tuttu, bunu kendi adına, orada hazır bulunanlar adına, hayatta ve ölmüş bütün Hıristiyanlar adına tanrıya sundu. Sonra da parmaklarıyla dokunmadan onu bezin kenarına kaydırды, kupayı aldı, elbeziyle dikkatle sildi. Vincent ayın masasının üstündeki şişeleri aldı, getirdi, önce şarap şişesini, sonra su şişesini rahibe uzattı. O zaman rahip yarı yarıya dolu kupayı bütün dünya için sundu, bezin ortasına koydu, üstünü kapakla örttü. Tekrar dua etti, en küçük günah lekelerinden temizlenmek için iki elinin de baş ve orta parmaklarının uçlarına iplik gibi ince birer parça su akıttırdı. Rahip peçeteye ellerini kuruladıktan sonra, onu beklemekte olan Teuse Kadın şişelerin durduğu tepsiyi sunağın köşesindeki çinko kovaya boşalttı.

Rahip boş sıralara doğru dönmüş, ellerini iki yana açıp tekrar birleştirerek iyi niyetli insanları davet eden bir el hareketiyle ve yüksek sesle:

“*Orate, Fratres,*” dedi.

Tekrar sunağa döndü, sesini alçaltarak devam etti. Vincent Latince uzun bir cümle geveledi, içinden çıkamadı. İşte o zaman pencereden sarı alevler içeri girdi. Güneş, rahibin daveti üzerine ayine geliyordu. Sol duvarı, günah çıkartma yerini, Meryem’in hücrelerini ve büyük saati altın yıldızlı geniş ışıklarla aydınlattı. Günah çıkartma yeri bir çatırtıyla sarsıldı; bir görkemli hal ortasında Meryem, yıldızlı tacıyla kaftanının göz kamaştırıcı pırıltısı içinde, boyalı dudaklarıyla çocuk İsa’ya sevgiyle gülümsedi.

Isınan saat kuvvetli darbelerle çaldı, bir kere daha vakti bildirdi. Güneş, ışınları ortasında uçuşan tozlarla, kilise sıralarını kalabalıklaştırıyor gibiydi. Küçük kilise, o beyaz sıvalı ahır, ılık bir halkla dolmuştu sanki. Dışarıdan kırların neşeli uyanışını haber veren hafif gürültüler geliyordu; keyifli keyifli soluk alan otların, sıcakta kendilerini kurulayan yaprakların, tüylerini parlatarak kanat çırpmaya başlayan kuşların sesleri duyulmaktaydı. Güneşle beraber kırlar da içeriye giriyordu. Pencerelelerin birinin önünde ulu bir üvez ağacı yükseliyor, içeriye bakmak istercesine dallarını kırık camlardan sarkıtıyor, tomurcuklarını uzatıyordu; büyük kapının çatlaklarından kubbe altını saracakmış gibi duran dış sahanlığın otları gözüküyordu. Bu canlanan hayatın ortasında sadece büyük İsa figürü loşlukta kalarak can çekişen, aşı boyasına bulanmış ve vernikle parlatılmış vücuduyla bir ölüm görüntüsü sergiliyordu. Bir serçe bir deliğin kenarına geldi, kondu, baktı, sonra uçup gitti, fakat hemen sonra tekrar gözükte ve sessiz bir uçuşla sıraların arasına, Meryem hücrelerinin önüne indi. İkinci bir serçe onu izledi. Biraz sonra üvez ağacının bütün dallarından serçeler indi, taş döşemelerin üstünde seke seke, rahat rahat gezinmeye başladılar. Rahip, omuzları hafifçe eğik, yavaş sesle: